

Antoniego Bohdziewicza życie i sprawy

MAŁGORZATA HENDRYKOWSKA

10 września 2006 roku minęła setna rocznica urodzenia Antoniego Bohdziewicza – reżysera filmowego, wykładowcy łódzkiej szkoły filmowej, dziennikarza i publicysty, działacza Dyskusyjnych Klubów Filmowych.

Świadectwem ludzkiej egzystencji bywa niekiedy ślad w postaci filmów, książek, obrazów, mniej lub bardziej urzędowych form działalności. Częściej zamiast filmów i książek pozostają po nas fragmenty rozspanych listów, rachunki, pisma urzędowe, zaproszenia, odmowy – to także ślady. Czas nie zawsze bywa dla nich łaskawy. Rozmywa je, a próby ich odczytań, bez stosownych kontekstów, stają się coraz bardziej enigmatyczne. Nawet najbardziej aktywna i szlachetna działalność odchodzi wraz z pamięcią ostatnich świadków. Jeśli nie pojawią się w życiu społecznym i w kulturze jakieś „szczególne okoliczności”, pozostają gotowe schematy interpretacyjne powielane przez kolejne pokolenia.

Antoni Bohdziewicz był reżyserem kilku filmów fabularnych i dokumentalnych, wykładowcą, prelegentem, autorem zapisków zebranych w książce *Warsztat filmowca* oraz niezliczonych artykułów. W pamięci jemu współczesnych, a myślę tu przede wszystkim o studentach łódzkiej szkoły filmowej i członkach DKF-ów rozsianych po całej Polsce, pozostał przede wszystkim jako człowiek, dla którego sztuka filmowa była pasją. W dramatycznych czasach socrealizmu, a także po październiku i później, uczył wrażliwości w obcowaniu ze sztuką, dociekliwości w jej interpretacji i dobrego smaku. Gdy po wojnie rozpoczął pracę jako reżyser i pedagog, miał już za sobą kilkuletni pobyt w Paryżu, inne lektury, inne filmy, znał inny smak życia niż maturzyści z przełomu lat 40. i 50. W pamięci ówczesnych studentów szkoły filmowej Bohdziewicz pozostał w dziełkach anegdot jako miłośnik Jacques’a Tati i dobrej brandy, tweedowych marynarek i zamszowych kurtek, a także jako właściciel kolekcji angielskich fajek. Współczesna kultura z upodobaniem podchwytuje i upowszechnia takie łatwe, anegdotyczne obrazy, usuwając w cień to, co naprawdę ważne.

Używając współczesnego języka, powiedzielibyśmy, że Antoni Bohdziewicz był człowiekiem mediów. Jako student stał się świadkiem narodzin kina dźwiękowego i radia. Kto dziś wie i kto pamięta, że Bohdziewicz należał do grona pionierów tworzących polskie rozgłośnie radiowe? Kto wie i pamięta, że późniejszy reżyser *Zemsty*, *Rzeczywistości* i *Dziewczyny z dobrego domu* stworzył podstawy estetyczne dla prawdziwie nowoczesnego słuchowiska radiowego?

Radio, choć nie od razu i nie definitywnie, porzucił dla filmu. Jednocześnie zajmowały go wszelkie formy wypowiedzi kulturowej. Interesowała zdolność przełożenia literatury na język filmu i formuła słuchowiska radiowego. Poczyna-

nia awangardy obok zjawisk z kręgu kultury popularnej; wolność wypowiedzi artystycznej i rygor gatunku; poezja eksperymentalna i kabaret. W jego dorobku rozważania teoretyczne sąsiadują z popularnymi pogadankami o filmie. Napisał broszurę *Jak założyć Dyskusyjny Klub Filmowy*. Lubił komedie i nowinki techniczne. Jeden z jego ostatnich artykułów, napisany w 1970 roku, nosi znamienity tytuł *Film w kasecie – kino w domu*.

We wstępie do wydanej dopiero w 1993 roku książki *W warsztacie filmowca* Bohdziewicz w pierwszym zdaniu pisze: *Autor niniejszej pracy nie miał szczęścia w umiłowanym zawodzie*. To zdanie, napisane zapewne w 1946, 1947 roku, mógłby zapewne powtórzyć u schyłku lat 60. Nie zawsze udawały mu się sprawy, na których najbardziej mu zależało.

Aktywność filmowca przełożył na aktywność wykładowcy i działacza Dyskusyjnych Klubów Filmowych. Ci, którzy go pamiętają, wspominają, że uczył lektury obrazu filmowego, kultury i dobrego smaku zarówno w filmie, jak i w życiu. We wspomnieniach powracają kolejne anegdoty... a wraz z nimi obraz jednostronny i zdeformowany.

Po Antonim Bohdziewiczu pozostały nie tylko filmy, wspomnienia, książka i artykuły. Pozostały także setki listów, kart pocztowych, dokumentów, notatek, refleksji spisanych i niedokończonych, korespondencji urzędowej. Wszystko to zebrała i scaliła w formie archiwum córka reżysera – Anna Beata Bohdziewicz.

Wizerunek Antoniego Bohdziewicza złożony z chłodnych faktów jest na pewno pozbawiony owej szczególnej aury anegdoty i tajemnicy, bliższy za to codziennemu zmaganiu się z egzystencją w bardzo konkretnej rzeczywistości społecznej i politycznej. To zderzenie indywidualnych marzeń, oczekiwań, nadziei na spełnienie zawodowe z urzędniczym i oficjalnym światem kinematografii składa się na bardzo konkretny i realny fragment historii polskiego kina.

Z tą też intencją zdecydowałam się przedstawić skróconą wersję kalendarium życia i twórczości Antoniego Bohdziewicza.

Kalendarium życia i twórczości Antoniego Bohdziewicza

10 września 1906 w Wilnie rodzi się Antoni Bohdziewicz. Syn urzędnika bankowego Zenona Bohdziewicza i Emilii z domu Stankiewicz.

1914-1918

Pierwsze lata nauki w polskiej szkole, a później w polskim gimnazjum katolickim św. Katarzyny w Petersburgu. W Petersburgu jest świadkiem wiecu, na którym przemawia Lenin.

1919-1925

Dalsze lata szkolne w gimnazjum im. Króla Zygmunta Augusta w Wilnie. Profesorami w szkole są m.in. Samulanis (łacina), Stanisław Cywiński (język polski), Stanisław Kościałkowski (historia).

1925-1931

Bezpośrednio po maturze (1925), a następnie przez cały okres studiów Bohdziewicz pracuje zarobkowo: najpierw w banku, w którym pracował ojciec, później

w wileńskim radiu (1928-1930). Pisuje do gazet, występuje jako konferansjer, wygłasza prelekcje i odczyty.

1926-1931

Studia uniwersyteckie na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Stefana Batorego (etnografia, romanistyka).

1928-1930

Początek stałej pracy w wileńskiej rozgłośni radiowej (powstałej 8 XII 1927) przy ul. Witoldowej w charakterze m.in. redaktora rozgłośni radiowej, sprawozdawcy filmowego, reportera i spikera.

Ważniejsze audycje radiowe z tego okresu:

– redakcja audycji rozrywkowej *Kukulka wileńska*. Sam występuje w programie jako Marcei Klawisz, w towarzystwie „estety” Spirytusa Lófcika, „poety” Aleksandra Sadełki, Wincentego Ułęgałki i Józefowoczki (1928);

– rozmowy przed mikrofonem, m.in. z Tadeuszem Byrskim o aktualnym programie kin wileńskich (1930);

– realizacja pierwszej w dziejach polskiego radia audycji-słuchowiska Heleny Romer-Ochenkowej *Państwo Tutkowie – obrazek z życia wileńskiej rodziny* (nadano dziesięć trzypięciominutowych odcinków; X 1930);

– scenariusz i realizacja słuchowiska sylwestrowego *W windzie* (31 XII 1930);

– w ramach cyklu „Audycje dla wszystkich” program o najnowszych kierunkach w kinie współczesnym.

Organizuje „Czwartki Literackie” w stowarzyszeniu „Bratnia Pomoc”.

Wilno, lata 20.

Wilno, pracownicy radia, lata 20. (A. Bohdziewicz – szósty od lewej)

1930

6 lipca jako członek Akademickiego Klubu Włóczęgów przy wileńskim AZS wyrusza na wyprawę trzema dwuosobowymi kajakami z Nowego Targu, a ściślej z miejscowości Twardoszyn w ówczesnej Czechosłowacji do Stambułu. Trasa wyprawy prowadzi przez rzeki Orawę, Wag, Dunaj, do ujścia Dunaju brzegiem Morza Czarnego do Bosforu. Organizatorem wyprawy jest Wacław Korabiewicz, później podróżnik i pisarz. Poza Bohdziewiczem w wyprawie biorą udział: Antoni Czerniewski, Czesław Leśniewski, Tadeusz Szumański (później fotoreporter wojenny, autor zdjęć z terenu walk pod Monte Cassino) i Bogumił Zwolski (później historyk, profesor Uniwersytetu Łódzkiego). Po powrocie do Wilna Akademicki Klub Włóczęgów otrzymuje za ten wyczyn list gratulacyjny od wojewody wileńskiego.

Klub AZS „Włóczędzy”, 1930 (A. Bohdziewicz – pierwszy od prawej)

1927-1931

Publikuje recenzje filmowe w pismach codziennych, periodykach artystycznych (m.in. „Pion”, „Żagary”) i wygłasza recenzje w Polskim Radiu.

Pracuje nad scenariuszem surrealistycznym *Mikstura, żeby nie ziewać w południe*.

W wileńskich „Żagarach” publikuje projekt filmu reklamowego *Olejarnia* oraz scenariusz filmowy *Życie jest krótkie*.

1931

W lipcu (z rekomendacji prof. Władysława Tatarkiewicza) wyjeżdża na stypendium Funduszu Kultury Narodowej i Ministerstwa Oświaty do paryskiej École Technique de la Photographie et Cinématographie, gdzie pozostaje do 1935 roku.

Odbywa staż filmowy u reżysera Klimowicza (film dokumentalny), staż w Studio Tobis w Epinay sur Seine. Tutaj jest obecny przy realizacji *Ostatniego miliardera* René Claira.

1932

W Paryżu realizuje (wspólnie ze Stanisławem Lipińskim, później wybitnym operatorem filmowym) film krótkometrażowy *Le ciseau et le pinceau* (*Dłuto i pę-*

dział, film niemy) filmowy portret rzeźbiarza i malarza Józefa Klukowskiego utrzymany w klimacie paryskich dzielnic artystycznych i pracowni malarskich.

1933

5 lutego w warszawskim kinie Adria poranek filmów eksperymentalnych. W programie m.in. *Dłuto i pędzel* Antoniego Bohdziewicza. Na łamach „Wiadomości Literackich” bardzo wysoko ocenia ten eksperymentalny film Stefania Zahorska (*Francuski wdzięk, lekkość, dobry pomysł*).

Na łamach wileńskiego „Słowa” publikuje artykuł *X Muza schodzi na manowce*.

1934

Realizuje film krótkometrażowy *A 45 kilomètres de Paris (45 kilometrów od Paryża)*, film dźwiękowy o nowoczesnej francuskiej architekturze willowej).

Wspólnie ze Stanisławem Lipińskim realizuje film krótkometrażowy *Les mondes en boîtes (Światy w pudełkach)*, film o produkcji aparatów radiowych; dłuższy od

Paryż 1932 (realizacja filmu *Dłuto i pędzel*)

wcześniejszych filmów (900 metrów). Nie został udźwiękowiony i nie wszedł do eksploatacji.

Realizuje film *Buty* według wiersza R. Kiplinga w przekładzie Wilama Horzycy (we współpracy ze Stanisławem Lipińskim).

Wyjeżdża na kilka tygodni do Wielkiej Brytanii i Włoch, skąd podobnie jak z Paryża, wysyła korespondencje do pism wileńskich.

1935

Powrót do kraju i rozpoczęcie pracy reżyserskiej w sekcji teatralnej Polskiego Radia w Warszawie.

Współpracuje z Wydziałem Filmowym Polskiej Agencji Telegraficznej.

Realizuje film dokumentalny *Polowanie w Białowieży* (zdjęcia Stanisław Wohl i Seweryn Kruszyński) dla wytwórni Panta-film – reportaż z polsko-niemieckich polowań dyplomatycznych.

8 marca w Warszawie zebranie i dyskusja Rady Programowej Polskiego Radia. Tematem dyskusji są *narodziny nowej formy sztuki literackiej, jaką jest radiowa sztuka dramatyczna oraz poszukiwanie form i kanonów, w jakie powinna być ujęta sztuka radiowa*. Wypowiedź Bohdziewicza o zasadach estetycznych słuchowiska radiowego.

We wrześniu, jako plon dyskusji Rady Programowej Polskiego Radia, ukazuje się nowy tomik Biblioteczki Radiowej pt. *Teatr wyobraźni. Uwagi o słuchowisku literackim i scenariuszu radiowym*.

Część I: Witold Hulewicz: *Teatr wyobraźni*; część II: *Głosy dyskusyjne*, zawierająca m.in. wypowiedź Bohdziewicza.

Na łamach „Życia Sztuki” Bohdziewicz publikuje obszerny artykuł krytyczny *Dziś i jutro polskiego filmu*, na łamach warszawskiej „Anteny” – felieton *Wróżby i pasjanse*.

Publikuje jedenaście artykułów, recenzji i esejów filmowych na temat radia, filmu, związków filmu i literatury w warszawskim tygodniku literacko-społecznym „Pion”.

Wspólnie z Bohdanem Pawłowiczem realizuje cykl pięciu reportaży radiowych z pierwszego rejsu M/S „Piłsudski” (27 VIII – 12 IX). Poczynając od stoczni w Trieście, aż do Gdyni. Półgodzinne reportaże nadano z Triestu, Palermo, Antwerpii i Gdyni.

Zdjęcie z pisma „Pion”
(1938)

1936

W lutym, w warszawskiej rozgłośni radiowej, reżyseruje, nadany w Kameralnym Teatrze Wyobraźni, „poemat sentymentalny” Juliana Tuwima *Piotr Płaksin* z muzyką Eugeniusza Dziewulskiego (wznowienie 22 marca 1936).

W kwietniu (8-11 IV) bierze udział w Nadzwyczajnym Walnym Zjeździe ZASP-u, na którym wygłasza referat *Teatr i film*.

We wrześniu, wspólnie z Ireną i Tadeuszem Byrskimi, wyjeżdża na dwa tygodnie do Moskwy na Trzecią Olimpiadę Teatralną. Odwiedzają Wsiewołoda Meyerholda; oglądają dwa spektakle w jego reżyserii.

Na łamach „Sygnałów” ukazuje się artykuł Bolesława W. Lewickiego *O krytyce i krytykach filmowych* na temat niepokojąco niskiego poziomu polskiej refleksji filmowej. Według Lewickiego *pisarzami filmowymi miary odpowiedzialnej są: Toeplitz, Irzykowski, Zahorska, Bohdziewicz, Kalinowska i Jalu Kurek. Dlatego, że ci właśnie cenią swoje pisarskie stanowisko, a pracę swą traktują poważnie*.

We wrześniu ukazuje się specjalny numer „Sceny Polskiej. Pamiętnika Nadzwyczajnego Walnego Zjazdu Delegatów ZASP-u poświęconego sprawom i zagadnieniom artystycznym” pod red. Tymona Terleckiego z wypowiedzią Antoniego Bohdziewicza.

Zostaje członkiem Komisji Ocen Filmów przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Trzyodcinkowa radiowa emisja *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego w reż. Juliusza Osterwy (31 X – 2 XI). Realizacja radiowa – Antoni Bohdziewicz.

W październiku i listopadzie realizuje radiowy „montaż poetycko-społeczny” – *Jesień* oraz w cyklu Powszechnego Teatru Wyobraźni – *11 Novembre*, „faktomontaż” belgijskiego autora Théo Fleischmanna we własnym przekładzie i reżyserii radiowej. Jako były sympatyk Stowarzyszenia Miłośników Filmu Artystycznego z grupą przyjaciół przystępuje do organizowania Spółdzielni Autorów Filmowych. Bierze udział w pokazach filmów eksperymentalnych w warszawskim kinie „Splendid”.

30 grudnia w warszawskiej rozgłośni radiowej, w cyklu Eksperymentalnego Teatru Wyobraźni, reżyseruje oryginalne słuchowisko Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego *Bal zakochanych* z muzyką Romana Palestra.

Publikuje felietony i recenzje (z filmów francuskich i amerykańskich) na łamach „Pionu” i „Anteny”.

1937

Na łamach „Pionu” ukazuje się polemika z zamieszczonym w tym samym numerze tekstem Kazimierza Plucińskiego *Krócej i zwięźlej* zatytułowana *Jestem innego zdania*. Bohdziewicz broni wolności twórczej autorów audycji radiowych w doborze środków artystycznych i określaniu długości audycji.

W ramach wymiany słuchowisk, z okazji 15-lecia BBC, wyjeżdża do Londynu, gdzie asystuje przy realizacji angielskiej wersji słuchowiska Janiny Morawskiej *Miasto Santa Cruz*.

Realizuje (wspólnie ze Stanisławem Lipińskim) fabularyzowaną krótkometrażówkę *Szczęście Antka* propagującą Komunalną Kasę Oszczędności (produkcja SAF). W filmie wystąpił Stanisław Sielański oraz (pierwszy raz przed kamerą filmową!) Irena Kwiatkowska.

1937-1938

Zatrudniony w warszawskim oddziale Spółki Akcyjnej Polskie Radio w Wydziale Literackim, na stanowisku reżysera, Bohdziewicz realizuje radiowe adaptacje utworów literackich (m.in. według Józefa Czechowicza), słuchowisk według własnego scenariusza i pomysłu, audycji rozrywkowych (*Warszawska Syrena*).

Ważniejsze realizacje radiowe:

- półtoragodzinne słuchowisko, według własnego scenariusza i pomysłu, *Transmisja z domu, w którym straszy*, emisja o godz. 23.00;
- „radiofonizowany dokument historyczny” – *Proces Ludwika XVI Georges’a Colina*. W roli Ludwika XVI – Mieczysław Frenkiel;
- słuchowisko parodystyczne (według własnego scenariusza) *Greta Garbo i Leopold Stokowski w Warszawie*;
- w ramach Radiowego Teatru Wyobraźni adaptacja *Słomkowego kapelusza* Eugène’a Labiche’a (tłumaczenie własne) z muzyką Romana Palestra. W recenzjach określane jako jedno z najlepszych słuchowisk lat 30.;
- *Pola Elizejskie* według dialogów Salvadora de Madariagi;
- *Powrót* na motywach Josepha Conrada Korzeniowskiego (w ramach Eksperymentalnego Teatru Wyobraźni);
- audycja artystyczno-propagandowa *Na srebrnym weselu* poświęcona obronie przeciwlotniczej (wspólnie z Jerzym Misińskim).

1938

Wspólnie ze Stanisławem Wohlem realizuje reportaż filmowy *Żeńskie obozy letnie*. Współpracuje przy realizacji *Strachów* w reż. Eugeniusza Cękalskiego i Karola Szołowskiego (premiera 31 października 1938).

Prace organizacyjne i reżyserskie w Spółdzielni Autorów Filmowych. Przygotowania do filmu *Zazdrość i medycyna* realizowanego dla firmy Synchro-Cine w Paryżu z udziałem operatora Christiana Matrasa. Bohdziewicz nabył od Michała Choromańskiego prawa do ekranizacji powieści. Jesienią 1939 planuje rozpoczęcie zdjęć.

Publikuje artykuły na łamach „Anteny” oraz w dodatku artystyczno-literackim warszawskiego „Kurier Porannego”.

1938-1939

Bohdziewicz podejmuje wykłady w ramach Kursu Klubu Filmowego Polskiego Akademickiego Związku Zbliżenia Międzynarodowego „Liga” oraz polskiej YMCA. Wykłada estetykę filmu. Prowadzi też zajęcia o krótkim metrażu jako eksperymencie laboratoryjnym.

Do programu Warszawskiej Rozgłośni Polskiego Radia, transmitowanego w programie ogólnopolskim, wchodzi nowa cykliczna audycja „Przy sobocie po robocie”, nadawana z sali YMCA przy ul. Konopnickiej. W sobotnich koncertach rozrywkowych konferansjerkę prowadzą Antoni Bohdziewicz i Zdzisław Karczewski.

W warszawskiej rozgłośni radiowej realizuje cykl ośmiu godzinnych słuchowisk na podstawie *Klubu Pickwicka* Dickensa. W roli Pickwicka Stanisław Stanisławski.

1939

Wiosną pracuje nad radiową adaptacją *Dziadów* w reżyserii Leona Schillera i według jego scenariusza.

Z żoną Jadwigą Sakowską (ur. 31 III 1904 w Piotrkowie Trybunalskim, zm. 12 III 1962 w Łodzi) przeprowadza się z Saskiej Kępy w aleję Niepodległości.

Dwutygodniowy wyjazd do Wielkiej Brytanii na zaproszenie BBC, Bohdziewicz odwiedza też Szkocję.

Przygotowania do fabularyzowanego dokumentu dla wytwórni francuskiej o rodzinie rybaków mieszkających nad Adriatykiem przerywa wojna.

Okupacja w Warszawie

1939-1945

Okupację Bohdziewicz spędza w Warszawie. Mieszka m.in. na Bielanach, a potem w Śródmieściu, przy ulicy Kredytowej, Mazowieckiej, Szpitalnej 8.

1939

We wrześniu Bohdziewicz, Byrski i inni pracownicy Radia uciekają z Warszawy, zamierzając dotrzeć do rozgłośni w Białymstoku. Po dotarciu do Wilna Bohdziewicz rezygnuje z wyjazdu do Sztokholmu i ze względu na żonę wraca do Warszawy.

1940

Uczestniczy w druku konspiracyjnego tomu *Wierszy* Czesława Miłosza.

1940-1941

Pracuje jako barman w restauracji „Adria”, w której przed wojną mieściła się dyrekcja Polskiego Radia. Na fortepianie grają Andrzej Panufnik i Witold Lutosławski.

Wspólnie z Tadeuszem Byrskim i jego teściem zakładają małe przedsiębiorstwo handlu drewnem opałowym.

Problemy materialne obu rodzin sprawiają, że Bohdziewiczowie przenoszą się do Byrskich na Bielany.

1941

8 maja w Warszawie narodziny pierwszej córki Bohdziewicza ze związku z Jadwigą Sakowską – Emilią Zofią (później artystki plastyczki, absolwentki architektury wnętrz warszawskiej ASP, po mężu Winiarskiej, zm. 3 XI 1994).

1940-1944

Bohdziewicz pracuje nad książką o warsztacie reżysera filmowego.

Pracuje nad scenariuszem filmowym *Scherzo in minore* (pierwsza redakcja wspólnie ze Stanisławem Dygatem). Scenariusz spłonie w Powstaniu Warszawskim.

1942

W maju przy Biurze Informacji i Propagandy KG ZWZ AK powstaje Wydział Propagandy Mobilizacyjnej „Rój”, a przy nim Referat Foto-Filmowy, którego zadaniem jest przygotowanie sprzętu i zaplecza laboratoryjnego do udokumentowania przyszłej akcji powstańczej. Na czele tej komórki stają Wacław Żdżarski ps. „Kozłowski” (foto) i Antoni Bohdziewicz ps. „Wiktor” (film).

1943

W Warszawie rozpoczyna się pierwszy konspiracyjny 6-miesięczny kurs operatorów filmowych. Jego współorganizatorem i jednym z wykładowców zostaje Bohdziewicz, który wykłada tam m.in. podstawy fotografii, elementy reżyserii, budowy scenariusza i montażu filmowego. Miejscem spotkań jest prywatne mieszkanie Bohdziewicza przy ul. Szpitalnej 8 oraz zakład fotograficzny „Tres” w Pałacu Staszica przy Krakowskim Przedmieściu, który Bohdziewicz prowadził wspólnie z Mieczysławem Choynowskim i Andrzejem Ancutą.

1944

W ostatnich dniach lipca grupa operatorów oczekuje na sygnał do powstania w prywatnym mieszkaniu Bohdziewicza przy ulicy Szpitalnej 8. Tutaj też przechowywano część sprzętu filmowego. Bezpośrednio przed godziną „W” ekipa „Wiktor” (Bohdziewicza) dysponowała 3 kamerami 35 mm, 2 kamerami 16 mm, kilkoma obiektywami, jednym teleobiektywem i kilkunastoma tysiącami metrów taśmy.

1 sierpnia wybuch Powstania Warszawskiego. Ekipa filmowa kierowana przez Antoniego Bohdziewicza zbiera się przy ulicy Szpitalnej i w Pałacu Staszica. Operatorzy

ANTONIEGO BOHDZIEWICZA ŻYCIE I SPRAWY

i fotografowie, m.in. Stefan Bagiński, Stefan Bałuk, Roman Banach, Eugeniusz Haneman, Seweryn Kruszyński, Jerzy Gabryelski, Antoni Wawrzyniak, Henryk Vlassak, dokumentują przebieg powstania i życie codzienne mieszkańców stolicy.

2 sierpnia rozpoczęcie akcji filmowania walk powstańczych przez ekipę Bohdziewicza. Walki uliczne w rejonie placu Napoleona i Świętokrzyskiej filmują A. Ancuta i J. Zarzycki. Operatorzy z grupy Bohdziewicza działają głównie w rejonie Śródmieścia i Powiśla.

Powstanie Warszawskie 1944 (od lewej: operator S. Bagiński, NN, A. Bohdziewicz),
fot. Sylwester Kris Braun

13 sierpnia w kinie „Palladium” przy ul. Złotej (przeznaczonym dla 1000 widzów) pokaz dla prasy (15 VIII – publiczny) 300-metrowego materiału dokumentalnego o powstaniu *Warszawa walczy* Przegląd nr 1, nakręconego przez operatorów filmowych AK i Biura Informacji i Propagandy. Reżyseria Antoni Bohdziewicz, Jerzy Zarzycki, zdj. Andrzej Ancuta, Stefan Bagiński, Seweryn Kruszyński, Henryk Vlassak, Antoni Wawrzyniak i inni. Materiał zmontowany przez Wacława Kaźmierczaka i Antoniego Bohdziewicza. W czołówce filmów zamiast nazwisk operatorów umieszczono napis *Zdjęcia filmowych sprawozdawców wojennych*. Komentarz podczas seansu wygłasza na żywo Antoni Bohdziewicz.

21 sierpnia kolejny odcinek materiału dokumentalnego *Warszawa walczy* Przegląd nr 2 w kinie „Palladium”. Reżyseria Antoni Bohdziewicz, montaż Wacław Kaźmierczak. Wkrótce odcinek 3. Czwarta kronika nie została w całości zmontowana. Koniec seansów na początku września po zbombardowaniu kina.

We wrześniu Bohdziewicz wraz z innymi mieszkańcami zrujnowanej i spalonej stolicy trafia do obozu w Pruszkowie.

W październiku po ucieczce z Pruszkowa i odnalezieniu żony i córki mieszka przez kilka tygodni w Podkowie Leśnej. Później wyjeżdża z żoną i córką do Krakowa.

1945

19 stycznia w Krakowie, w opuszczonych pomieszczeniach byłego urzędu propagandy filmowej GG (ul. Józefitów 16) Bohdziewicz i Stanisław Wohl zakładają Bazę Produkcyjną Wytwórni Filmowej Wojska Polskiego.

MAŁGORZATA HENDRYKOWSKA

3 maja w krakowskim „Dzienniku Polskim” ukazuje się ogłoszenie o utworzeniu w Krakowie Warsztatu Filmowego Młodych.

6 maja w Krakowie przy ulicy Józefitów 16 (dzisiejsza siedziba Muzeum Historii Fotografii) pierwsze zajęcia w zorganizowanym przez Antoniego Bohdziewicza Warsztacie Filmowym Młodych. W ten sposób powstaje załóżek powojennego szkolnictwa filmowego. Inicjatorem nauczania jest Bohdziewicz, który staje się gorącym orędownikiem Krakowa jako przyszłej stolicy polskiego przemysłu filmowego. Współpracują z nim m.in. Tadeusz Makarczyński, Franciszek Fuchs oraz Jarosław Brzozowski. Wykładają m.in. prof. Roman Ingarden, Władysław Tatarkiewicz, Stefan Szuman. WFM działa 5 miesięcy.

Od maja do lipca w Krakowie Bohdziewicz pisze scenariusz i realizuje 33-minutowy, składający się z kilkunastu inscenizowanych scenek, polityczny „plakat filmowy”. Film potępiający spekulantów, plotkarzy, bumelantów, dekwoników zatytułowany $2+2=4$ (z muzyką Romana Palestra) poszukuje nowoczesnych form agitacji społecznej. Jest to pierwszy film fabularny, jaki zrealizowano w Polsce po

Kraków 1945, Warsztat Filmowy Młodych

wojnie. Współpracują przy nim młodzi skupieni wokół Warsztatu Formy Filmowej. W filmie obok Ireny Kwiatkowskiej, Jana Ciecierskiego, Jerzego Passendorfera występuje także Antoni Bohdziewicz. Komentarz zza kadru czyta Bohdziewicz. Centralny Urząd Kontroli Widowisk nie zezwala na wyświetlanie filmu $2+2=4$. Wśród zarzutów wymienia się *akowską orientację*, obecność *londyńskich wpływów* oraz *minimalizm i połowiczność*. W rzeczywistości zatrzymanie filmu było osobistą decyzją Aleksandra Forda skierowaną przeciwko Bohdziewiczowi.

W „Przekroju” ukazuje się artykuł o filmie $2+2=4$ podkreślający współpracę jako najważniejszą wartość filmu. Prawdopodobnie autorem tekstu jest sam Bohdziewicz.

Współpracuje z Polską Kroniką Filmową.

Z okazji otwarcia w Łodzi rozgłośni radiowej (21 X 1945) realizuje, jako specjalne wydanie Polskiej Kroniki Filmowej, reportażową impresję *Hallo!! Tu Polskie Radio Łódź* (zdj. Seweryna Kruszyńskiego i Antoniego Wawrzyniaka). Występuje tu w epizodycznej roli warszawiaka w Łodzi tęskniącego do swego miasta.

Montuje reportaż filmowy Ireny i Tadeusza Byrskich *Gdzie jest nasz dom* o schronisku dla bezdomnych dzieci w Stoczku (prod. Wytwórnia Filmowa Wojska Polskiego).

Kraków 1946, za kamerą

W grudniu w Krakowie rozpoczyna działalność Kurs Przeszkolenia Filmowego (KPF) powstały z przekształcenia Warsztatu Filmowego Młodych. Program oparty jest na pomysśle Bohdziewicza łączenia w szkoleniu filmowców ogólnego wykształcenia humanistycznego z zagadnieniami warsztatu filmowego. Do marca 1946 zajęcia praktyczne prowadzi Antoni Bohdziewicz. Świadectwo ukończenia kursu otrzyma 35 osób. Uczniami krakowskiej „prafilmówki” są m.in. Wojciech Jerzy Has, Jerzy Kawalerowicz, Jerzy Passendorfer, Zbigniew Bochenek, Mieczysław Jahoda i in.

1945-1946

Redaguje krótkie informacje i recenzje w „Wiadomościach Filmowych”.

1946

Realizuje (wspólnie z Wacławem Kaźmierczakiem) film dokumentalny *Ostatni Parteitag w Norymberdze* (ukończony w styczniu 1946). Prod. Wytwórnia Filmowa WP. Reportaż z procesu zbrodniarzy hitlerowskich w Norymberdze. W tym samym roku francuska wersja filmu wyświetlana jest we Francji, Belgii i Szwajcarii.

Współpracuje z „Przekrojem”. Do numeru wielkanocnego opracowuje duży blok materiałów w związku z półwieczem kina.

Podejmuje pierwszą próbę wydania książki *W warsztacie filmowca* w krakowskim oddziale Instytutu Filmowego.

Przyjeżdża do Łodzi, mieszka przy ulicy Bandurskiego 8/10. W Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych (wspólnie z Marianem Wimmerem) organizuje Wyższe Studium Filmowe przy Instytucie Filmowym.

Na łamach „Robotnika” publikuje artykuł, w którym przedstawia własne oczekiwania wobec polskiego filmu.

Zapada na zapalenie płuc i wyjeżdża na kurację do Zakopanego, gdzie poznaje swoją przyszłą drugą żonę Ariadnę Demkowską (tłumaczkę literatury angloamerykańskiej, ur. 16 03 1918 we Władykaukazie, zm. 03 07 2000 w Warszawie).

1946-1947

Próbuje doprowadzić do realizacji filmu *Jezioro Bodeńskie* według powieści Stanisława Dygata we współpracy szwajcarsko-polskiej.

Wraca do Krakowa, gdzie podejmuje pracę reżysera w Polskim Radiu. Często wyjeżdża do Łodzi, gdzie reżyseruje słuchowiska radiowe, do Warszawy i Katowic.

1947

Podejmuje kolejną próbę wydania pisanej w latach wojny książki *W warsztacie filmowca*. Mimo podpisanej umowy z wydawnictwem „Czytelnik” praca nie zostaje wydana.

Na łamach periodyku „Wieś” publikuje artykuł *Zagadnienie filmu widziane od strony wsi*.

W tygodniku społeczno-literackim „Kuźnica” (Łódź) publikuje artykuł krytyczny *Filmowe plany i sny* poświęcony aktualnej działalności i polityce przedsiębiorstwa Film Polski. Felieton inicjuje żywe polemiki prasowe; na łamach „Kuźnicy” wypowiadają się na ten temat m.in. Eugeniusz Cękalski i Adam Ważyk.

1947-1949

Pracuje jako reżyser w Teatrze Młodego Widza w Krakowie, pracuje także w Polskim Radiu.

1947-1948

Bohdziewicz (wspólnie z Ariadną Demkowską) pisze scenariusz do filmu *Za wami pójdą inni* (*Drukarnia na Grzybowskiej*) i podejmuje się jego reżyserii.

Fotos roboczy z planu filmu *Drukarnia na Grzybowskiej* (*Za wami pójdą inni*), 1948

1948

Powstaje Wyższa Szkoła Filmowa w Łodzi (inauguracja roku akademickiego 18 X), w której Bohdziewicz rozpoczyna zajęcia z reżyserii oraz (do roku 1966) pełni funkcję kierownika Katedry Reżyserii.

Pracuje nad scenariuszem filmowej adaptacji *Popiołu i diamentu* według powieści Jerzego Andrzejewskiego.

Realizuje słuchowisko radiowe *Dzwony Bazylei* według powieści Louisa Aragona.

1949

Na łamach „Filmu” ukazuje się wywiad Wiktora Majewskiego z Antonim Bohdziewiczem na temat filmu *Za wami pójdą inni*.

12 maja premiera filmu *Za wami pójdą inni* (*Drukarnia na Grzybowskiej*). Debiut fabularny Antoniego Bohdziewicza. Film otrzymuje Nagrodę Przyjaźni na Robotniczym Festiwalu Filmowym w Gottvaldowie (Czechosłowacja) oraz wyróżnienie i Dyplom Honorowy za reżyserię na MFF w Mariańskich Łaźniach.

ANTONIEGO BOHDZIEWICZA ŻYCIE I SPRAWY

W lipcu przystępuje do Zespołu Autorów Filmowych i podejmuje pracę etatową w Przedsiębiorstwie Państwowym „Film Polski”.

Czyta komentarz do filmu *Miasto nieujarzmione* (*Robinson warszawski*) Jerzego Zarzyckiego.

Pisze scenariusz filmu *Popiół i diament*, który zamierza reżyserować.

Powraca do pomysłu z lat 30. i wspólnie z Ariadną Demkowską oraz Wojciechem Żukrowskim pisze scenariusz do filmu *Kalosze szczęścia*.

Jest lektorem wielokrotnie nagradzanego filmu Konstantego Gordona *Szeroka droga* o budowie warszawskiej trasy W-Z. Prod. PKF. (nagrody w Karlowych Varach, Bahii, Cannes, Edynburgu).

Zjazd w Wiśle, 1949 (ADM)

Od 19 do 22 listopada Zjazd Filmowców w Wiśle proklamujący realizm socjalistyczny w sztuce filmowej. Podstawowym postulatem zjazdu jest podsumowanie dotychczasowych błędów i osiągnięć w kinematografii polskiej, wytyczenie głównych kierunków rozwoju twórczości filmowej, która powinna spełniać postulaty sztuki realizmu socjalistycznego, wykreowanie bohatera pozytywnego oraz wskazywanie roli krytyki filmowej. W trakcie obrad

reżyser Antoni Bohdziewicz jako jedyny zakwestionował mający odtąd obowiązywać model bohatera pozytywnego i wystąpił w imię obrony wolności twórczej artystów.

W grudniu projekt ekranizacji *Popiołu i diamentu* zostaje odrzucony przez władze kinematografii.

1949-1955

W konsekwencji swojego wystąpienia na Zjeździe Filmowców w Wiśle Antoni Bohdziewicz pozostaje poza nurtem kina profesjonalnego. Pracuje jako wykładowca w Łódzkiej Szkole Filmowej, nie realizując filmów.

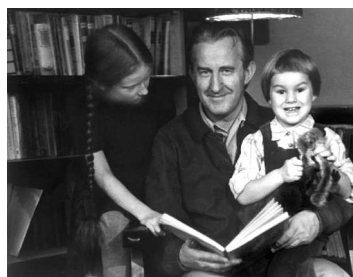
1950

15 kwietnia w Łodzi narodziny drugiej córki, ze związku z Ariadną Demkowską – Anny Beaty.

10 lipca zostaje oddelegowany do prac w Wytwórni Filmów Oświatowych. Nie przyjmuje proponowanych mu w ramach wytwórni prac. Zostaje skierowany do Wytwórni Filmów Dokumentalnych i opracowania specjalnego wydania sprawozdania z Ogólnopolskiego Kongresu Pokoju.

1951-1954

W Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej w Warszawie wykłada przedmiot „wiadomości o filmie”.

Łódź 1955, z córkami,
Zosią i Anią

1951

Pisze i wygłasza komentarz do etiudy studenckiej Andrzeja Wajdy *Ceramika ilżecka* (nie występuje w czołówce).

W Polskim Radiu realizuje słuchowisko *Ocalenie* według Anny Seghers.

1952

Pod kierownictwem reżyserskim Antoniego Bohdziewicza zespół studentów PWSF w Łodzi realizuje film *Trzy opowieści* (pierwotny tytuł *Młodzi towarzysze*). Premiera 24 kwietnia 1953.

1953

Realizuje słuchowisko radiowe *Volpone* Bena Jonsona, w przeróbce Stefana Zweiga.

W „Kwartalniku Filmowym” ukazuje się polemiczny artykuł Antoniego Bohdziewicza *O filmach szkolnych*. (*Młodzi twórcy szkoły filmowej*).

26 czerwca zawiera związek małżeński z Ariadną Demkowską.

1954

Reżyseruje pierwszy program „rozrywkowo-składankowy” *Dajemy wam słowo humoru* w Teatrze Satyryków w Łodzi. Premiera 13 II 1954 (liczba przedstawień nieustalona). Zostaje także członkiem doradczego kolegium artystyczno-literackiego Teatru Satyryków.

Na łamach „Filmu” publikuje artykuł *Przypadki i doświadczenia* o sytuacji we współczesnym kinie polskim.

1955

Na łamach „Głosu Robotniczego” publikuje artykuł *Przeciw żywotom niepokalanym*. Pojawia się w nim pojęcie „szkoły polskiej”, które charakteryzuje odrębność stylistyczną *Pokolenia* Wajdy.

Po premierze *Pokolenia* Andrzeja Wajdy na łamach „Łodzi Literackiej” publikuje artykuł *Czyżby cyprysy i pinie na Powiślu?* – w którym konsekwentnie broni autorów *Pokolenia* przed zarzutami rzekomego niewolniczego naśladowstwa włoskiego neorealizmu. *Włoska inspiracja* – pisze – *polega przede wszystkim na przekonaniu, że nie kręci się filmów fabularnych o... zagadnieniach, etapach, problemach (...), ale że kręci się filmy o ludziach!*

W marcu w Warszawie obraduje aktyw polskiej kinematografii. Bohdziewicz, wypowiadając się o artystycznej stronie *Pokolenia* Wajdy, oczekuje zniesienia wszystkich tematów tabu i – przez analogię do tytułu poematu Adama Ważyka – stworzenia *filmu dla dorosłych*.

Na podstawie pomysłu Leopolda Tyrmanda, Stanisława Dygata i Mariana Promińskiego Antoni Bohdziewicz wspólnie z Leopoldem Tyrmandem, Stanisławem Lenartowiczem, Ewą Petelską i Czesławem Petelskim pisze scenariusz do składającego się z trzech nowel filmu *Trzy starty*. Wspólnie z Sewerynem Kruszyńskim obejmuje też kierownictwo artystyczne filmu. Premiera 25 X 1955.

Wspólnie z Bohdanem Drozdowskim, Julianem Dziedzina, Markiem Hłaską, Pawłem Komorowskim i Jerzym Wójcikiem pisze scenariusz do filmu dyplomowego absolwentów łódzkiej Szkoły Filmowej *Koniec nocy*. Zdjęcia realizowane

Na planie *Zemsty*, 1956

IX-XI 1955). Film podejmuje drastyczny temat egzystencji młodzieży z marginesu społecznego. Premiera 21 XII 1957.

Po sześcioletniej przerwie w pracy reżyserskiej Bohdziewicz, wspólnie z Bohdanem Korzeniewskim, realizuje filmową adaptację *Zemsty* według Aleksandra Fredry. Jest także autorem scenariusza. Film zachowuje wierszowany tekst oryginału. W obsadzie m.in. Jan Kurnakowicz (Cześnik), Jacek Woszczerowicz (Rejent), Tadeusz Kondrat (Papkin); debiut filmowy Beaty Tyszkiewicz. Zdjęcia Stanisława Wohla, muzyka Stefana Kisielewskiego. Premiera 30 IX 1957.

Publikuje artykuły na łamach „Przeglądu Kulturalnego”, „Życia Literackiego” i „Kroniki”.

1956

Powstaje Polska Federacja Dyskusyjnych Klubów Filmowych. W maju Antoni Bohdziewicz zostaje wybrany członkiem dziewięcioosobowej Rady Federacji DKF.

W grudniu powstaje zespół filmowy „Po prostu”. W pismach poprzedzających decyzję o powołaniu zespołu Bohdziewicz i Andrzej Braun (kierownik literacki) deklarują konieczność *ściśłego kontaktu z grupą redakcyjną „Po prostu”*. *„Nasze credo ujęte lapidarnie brzmi: aktualność, bezkompromisowość i pasja w podejściu do współczesnych konfliktów; atrakcyjność formy podania. Od strony produkcyjnej: filmy o niewielkim kosztorysie, kręcone możliwie szybko. Z sum przyznanych zespołowi pragniemy także wygospodarować kwoty na poszukiwania i eksperymenty w ramach tzw. „małych form”*. Pod tą nazwą zespół działa do połowy 1958 roku.

20 grudnia Antoni Bohdziewicz otrzymuje nominację profesorską.

Publikuje wypowiedzi na łamach „Życia Warszawy”, „Przeglądu Kulturalnego”, „Filmu” i „Kwartalnika Filmowego”.

1957

Realizuje *Szkice węglem* na podstawie noweli Henryka Sienkiewicza; dramat chłopskiej rodziny w realiach drugiej połowy XIX wieku (premiera 25 listopada 1957).

Bierze udział w Międzynarodowym Festiwalu Młodzieży i Studentów w Moskwie.

Bohdziewicz regularnie współpracuje z tygodnikiem „Film”. Okazjonalnie wypowiada się na łamach „Teatru”, „Teatru i Filmu”, „Przemian”, „Anteny” i „Dialogu”.

1957-1958

Realizuje swobodną adaptację baśni Andersena *Kalosze szczęścia* przeniesioną na grunt Polski lat 50. Jest także, obok Stanisława Grochowiaka, Janusza Majewskiego, Andrzeja Szczepkowskiego współautorem scenariusza. W filmie występuje również w epizodycznej roli Kustosza Muzeum Cudownych Przedmiotów. Premiera 20 października 1958. Krytyka zarzuca Bohdziewiczowi sympatię dla *małości ludzkich aspiracji*.

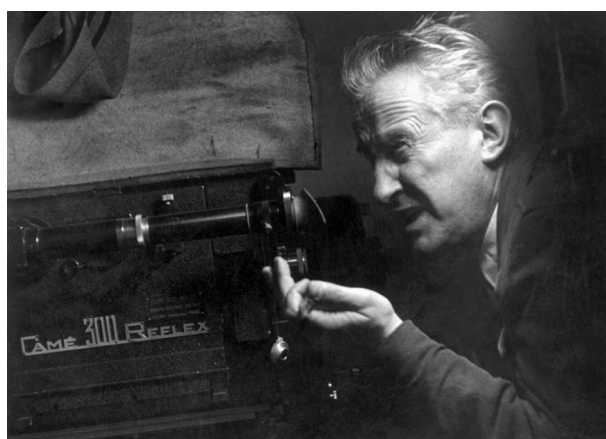

MAŁGORZATA HENDRYKOWSKA

Po likwidacji tygodnika „Po prostu” (ostatni numer z datą 30 czerwca 1957) zespół filmowy przybiera nazwę „Droga”. Kierownikiem artystycznym zostaje Antoni Bohdziewicz, kierownikiem literackim A. Braun, szefem produkcji Wiktor Budzyński. Zespół Bohdziewicza działa do roku 1962. W latach 1957-1962 zrealizowano w nim 11 filmów – (8 o tematyce współczesnej; trzy pozostałe dotyczą tematyki okupacyjnej: *Samson* oraz dwudziestolecia międzywojennego: *Rzeczywistość*, *Bitwa o Kozi Dwór*).

Obejmuje kierownictwo artystyczne (wspólnie ze Stanisławem Wohlem) filmu *Miasteczko*, reż. Romuald Drobaczyński, Julian Dziedzina, Janusz Łęski. Premiera 17 marca 1960.

Wyjeżdża na Międzynarodowy Kongres Szkół Filmowych do Paryża.

Antoni Bohdziewicz, 1960

1959

W maju wyjeżdża na MFF do Cannes, gdzie jest członkiem międzynarodowego jury. Złotą Palmę otrzymuje francuski film Marcela Camusa *Czarny Orfeusz*. Od IV Zjazdu Polskiej Federacji DKF (15 XI) obejmuje funkcję Przewodniczącego Prezydium Rady DKF, którą pełni do jesieni 1970.

Przygotowuje słuchowisko radiowe na podstawie *Rzeczywistości* Jerzego Putramenta.

Zostaje odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

1959-1962

Prowadzi wykłady z zakresu wiedzy o filmie w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej w Warszawie.

1960

W Teatrze Telewizji reżyseruje spektakl *Rzeczywistość* według Jerzego Putramenta.

15 marca zostaje powołany na członka Rady Kultury i Sztuki przy Ministerstwie Kultury i Sztuki.

W czerwcu przeprowadza się na stałe z Łodzi do Warszawy. Mieszka przy ulicy Wiejskiej 14-12.

ANTONIEGO BOHDZIEWICZA ŻYCIE I SPRAWY

Pisze scenariusz komedii *Mogło się zdarzyć*.

W sierpniu jako wiceprzewodniczący Zarządu Sekcji Filmu SPATiF-u wyjeżdża na Festiwal w Karlowych Varach w celu nawiązania współpracy z odpowiednią sekcją filmową w Czechosłowacji.

W październiku wyjeżdża do Wielkiej Brytanii na Zjazd Międzynarodowej Federacji Dyskusyjnych Klubów Filmowych.

Publikuje artykuły na łamach „Filmu”, „Kwartalnika Filmowego”, „Pomorza”.

1960-1961

Realizuje film *Rzeczywistość* na podstawie głośnej w swoim czasie powieści Jerzego Putramenta. Obok Tadeusza Byrskiego jest także współautorem scenariusza. Film jest próbą analizy niektórych mechanizmów politycznych w dwudziestoleciu międzywojennym, w które wciągnięta zostaje młoda inteligencja wileńska. Premiera 28 IV 1961.

1961

W Teatrze Telewizji reżyseruje spektakl na podstawie Józefa Conrada Korzeniowskiego *Placówka postępu*.

Planuje realizację filmu *To były czasy* według scenariusza Antoniego Słonimskiego i Andrzeja Nowickiego.

W październiku zostaje członkiem Rady Naukowej Centralnego Archiwum Filmowego w Warszawie.

W grudniu na VI Ogólnopolskim Seminarium DKF „Jaka forma filmu służy jego treści” wygłasza referat *Nowoczesność filmu polskiego*.

Publikuje artykuły w „Przeglądzie Kulturalnym”, „Ekranie”, „Nowej Kulturze”.

1962

Realizuje współczesną komedię obyczajową *Dziewczyna z dobrego domu* według scenariusza Mieczysława Piotrowskiego. Muzyka Andrzej Kurylewicz, zdjęcia Stanisław Loth. W tytułowej roli Krystyna Stypułkowska. Premiera 28 grudnia 1962.

Obejmuje kierownictwo artystyczne filmu *Jadą goście, jadą*, reż. Gerard Zalewski, Jan Rutkiewicz, Romuald Drobaczyński. Premiera 12 IX 1962. Zaprzyjaźnia się z amerykańskim aktorem polskiego pochodzenia Mitchellem Kowalem.

W październiku z delegacją Sekcji Filmowej SPATiF-u (m.in. z Witoldem Gierszem i Stanisławem Różewiczem) wyjeżdża do Moskwy i Leningradu na przegląd polskiego kina współczesnego.

Publikuje wypowiedzi na łamach „Ekranu” i „Filmu”.

1962-1963

W PWSTiF w Łodzi wykłada nowy, wprowadzony do programu nauczania w poprzednim roku przedmiot „podstawy reżyserii filmowej i telewizyjnej”.

1963

18 lutego zostaje odwołany ze stanowiska kierownika artystycznego zespołu „Droga”; przechodzi do zespołu „Syrena”.

W kwietniu zostaje członkiem Zarządu Głównego SPATiF.

W kwietniu bierze udział w konferencji zorganizowanej m.in. przez Związek Literatów Polskich we Wrocławiu, gdzie wygłasza referat *Kto jest*

autorem filmu. Na łamach „Ekranu” bierze udział w dyskusji „Aktor czy amator?”

W październiku na VII Ogólnopolskim Zjeździe Dyskusyjnych Klubów Filmowych w Warszawie wygłasza referat inauguracyjny o perspektywach ruchu klubowego. Ponownie zostaje wybrany przewodniczącym Federacji.

W grudniu (26 XII - 2 I 1964) pełni obowiązki jurora na III Festiwalu Filmów Eksperymentalnych Knokke le Zoute (Belgia). Korespondencje z tego festiwalu wysyła do tygodnika „Ekran”.

1964

W kwietniu w Krakowie, na II Seminarium Harcerskich Dyskusyjnych Klubów Filmowych, wygłasza referat na temat aktorstwa filmowego.

W czerwcu audycja Polskiego Radia z udziałem Antoniego Bohdziewicza, Henryka Zielińskiego, Ryszarda Koniczka, Bolesława Michałka, Jerzego Pławewskiego o problemach i przyszłości ruchu klubowego.

W sierpniu w Lublinie na IX Ogólnopolskim Seminarium Filmowym Polskiej Federacji DKF „Dwudziestolecie filmu polskiego” wygłasza referat *Stan kultury filmowej w Polsce*.

Na planie *Wilczego biletu*, 1964
(fot. R. Sumik)

Realizuje film *Wilczy bilet*. Współczesny dramat społeczny zderzający racje uczciwego robotnika z fasadowością sukcesów zakładu produkcyjnego na polskiej prowincji. Film oparty na autentycznych wydarzeniach w poetyce odwołuje się do klasyki neorealizmu. Premiera 18 lipca 1964.

We wrześniu wyjeżdża do Paryża na plenarne posiedzenie Prezydium Międzynarodowej Federacji Dyskusyjnych Klubów Filmowych (FICC), w którym uczestniczy jako wiceprzewodniczący organizacji.

Scenariusz komedii napisanej wspólnie z Januszem Majewskim pt. *Mogło się zdarzyć* zostaje odrzucony w Komisji Scenariuszowej.

W październiku i listopadzie pierwsze wykłady Bohdziewicza, zaproszonego w charakterze *visiting professor*, w Institut National Supérieur des Artes du Spectacle (INSAS) w Brukseli. W czasie tego pobytu zwiedza także Gandawę i Holandię (Amsterdam, Rotterdam, Haarlem, Edam).

W listopadzie IX Ogólnopolski Zjazd Polskiej Federacji DKF. Referat Bohdziewicza o biernej konsumpcji kultury masowej.

Publikuje wypowiedzi na łamach „Ekranu” i „Życia Warszawy”.

1965

W kwietniu VII Walny Zjazd Delegatów SPATiF-u. Referat z ramienia sekcji filmowej wygłasza Antoni Bohdziewicz.

W maju bierze udział w dyskusji o problemach polskiego filmu opublikowanej na łamach „Kierunków”.

W lipcu wyjeżdża do Moskwy na Międzynarodowy Festiwal Filmowy.

W lipcu w Lublinie wygłasza referat na IX Ogólnopolskim Seminarium Filmowym z udziałem przedstawicieli 200 Dyskusyjnych Klubów Filmowych.

ANTONIEGO BOHDZIEWICZA ŻYCIE I SPRAWY

W sierpniu wygłasza referat na sympozjum w Brukseli „XX-lecie filmu polskiego”. Zorganizowane przez szkolnictwo belgijskie sympozjum jest połączone z przeglądem filmów Andrzeja Wajdy.

Od września do listopada wyjeżdża na kolejny cykl wykładów do Brukseli. Publikuje artykuły i wypowiedzi na łamach „Kultury” i „Kierunków”.

1966

W styczniu Bohdziewicz przechodzi z zespołu „Syrena” kierowanego przez Stanisława Wohla do zespołu „Start” kierowanego przez Wandę Jakubowską.

Na przełomie lutego i marca wyjeżdża z polską delegacją filmową do Algierii.

W maju w Teatrze im. Juliusza Osterwy w Gorzowie Wielkopolskim realizuje adaptację sceniczną *Amerykanina* według Howarda Fasta (pośrednikiem w rozmowach z autorem jest Czesław Miłosz).

1965, fot. Z. Biedrzycki

Wygłasza referat *Nasze miejsce w kulturze filmowej* na Ogólnopolskim Sympozjum Kultury Filmowej z okazji X Zjazdu Polskiej Federacji DKF.

Od września do października wyjeżdża na kolejny cykl wykładów w Brukseli, przerywany na krótko wyjazdami do Pragi i Łodzi.

Od 18 do 24 września bierze udział w Międzynarodowym Kongresie CILECT w Pradze na temat kształcenia reżyserów filmowych.

W październiku, w trakcie Kongresu FICC w Pradze zostaje wybrany Prezesem Międzynarodowej Federacji Klubów Filmowych (Federation Internationale des Cine-Clubs FICC) zrzeszającej blisko 40 krajów. Funkcję tę pełni do 1970 roku. W filmie Kazimierza Kutza *Ktokolwiek wie...* występuje w epizodycznej roli redaktora naczelnego. Premiera 14 X 1966.

W grudniu wyjeżdża do Tunisu. Jako przewodniczący MF DKF jest jurorem, na I MFF „Dni Kinematografii Kartaginy”. Wygłasza też odczyt na temat kinematografii krajów obozu socjalistycznego.

Realizuje radiową adaptację *Pruskiego muru* W. Zalewskiego. Publikuje na łamach „Ekranu” i „Filmu” pod pseudonimem Erazm z Wawra.

1966-1970

Wykłada i obejmuje katedrę reżyserii w Institute National Supérieur des Artes du Spectacle (INSAS) w Brukseli. Mieszka przy rue Edith Cavell i Av. Bel Air.

1967

Od 31 marca do 2 kwietnia bierze udział w seminarium Francuskich Klubów Filmowych w Verneuil w Normandii; wygłasza też referat.

W maju na MFF w Cannes Bohdziewicz reprezentuje MF DKF. Nagroda Federacji dla *Powiększenia* Michelangelo Antonioniego.

9-14 października wyjeżdża na XVI MFF do Mannheim jako przedstawiciel MF DKF.

21-23 października, z okazji dwudziestolecia istnienia Międzynarodowej Federacji Klubów Filmowych, bierze udział w rocznicowych uroczystościach FICC w Paryżu.

15 listopada Zjednoczone Zespoły Realizatorów Filmowych rozwiązują z Bohdziewiczem umowę o pracę.

3 grudnia na XI Ogólnopolskim Zjeździe DKF-ów w Warszawie Przewodniczącym wybrany zostaje ponownie Antoni Bohdziewicz.

Publikuje na łamach tygodników „Ekran” i „Filmu”.

1967-1968

W grudniu bierze udział w IV Festiwalu Filmów Eksperymentalnych w Knokke le Zoute. Korespondencję z festiwalu zamieszcza w „Życiu Warszawy”.

1968

W czerwcu pełni obowiązki przewodniczącego na V Międzynarodowym Festiwalu Filmów Krótkometrażowych w Krakowie. Grand Prix festiwalu – „Złoty Smok” dla radzieckiego filmu *Zamki na piasku* Jakuba Bronsztejna i Algisa Widugirisa.

W sierpniu wygłasza wykłady o awangardzie filmowej na VII Wakacyjnym Studium Wiedzy o Filmie zorganizowanym przez gdański DKF „Żak” i Centralne Archiwum Filmowe.

W sierpniu wyjeżdża na kilka tygodni do Wenecji. Na festiwalu filmowym jest członkiem jury FICC.

Na łamach „Kina” publikuje refleksje pedagoga *Etiudy szkolne. Od propozycji do filmu*.

W październiku wyjeżdża do Madrytu na obrady zgromadzenia Generalnego FICC. Wygłasza referat *Awangarda publiczności* na XII Zjeździe Polskiej Federacji DKF. Publikuje artykuły, głównie na temat szkolnictwa filmowego, udziela wywiadów i wypowiedzi na łamach „Kultury”, „Kierunków”, „Kina”, „Życia Warszawy”.

1968-1970

Zostaje członkiem zespołu redakcyjnego miesięcznika „Kultura Filmowa” wydawanego przez Federację DKF (kontynuacja biuletynu „Film-Krytyka-Dyskusje”).

1969

6 stycznia zostaje mianowany kierownikiem artystycznym Zespołu Filmowego „Tor”.

18 stycznia zostaje powołany do Komisji Kolaudacyjnej ds. Filmów Fabularnych.

V Ogólnopolskie Seminarium DKF w Wiśle na temat „Młódzież i jej problemy w filmie”. Referat Bohdziewicza: *Niepokoje młodego pokolenia w tradycji kina*.

6 lipca wyjeżdża na VI Międzynarodowy Festiwal Filmowy do Moskwy. Korespondencję z festiwalu zamieszcza w „Kierunkach”.

We wrześniu pełni obowiązki jurora na IV Ogólnopolskim Festiwalu Filmów Krótkometrażowych Szczecin-Swinoujście.

We wrześniu, trzy tygodnie po rozpoczęciu zdjęć, Bohdziewicz rzeka się opieki artystycznej nad filmem *Rejs* Marka Piwowskiego. Jednocześnie w oficjalnych pismach do władz kinematografii broni prawa debiutującego reżysera do swobody działania i własnej wizji artystycznej.

We wrześniu wygłasza referaty: *Modele filmu współczesnego a rzeczywistość* – o problemach polskiej twórczości filmowej w latach 40. i 50. oraz *W stronę widza – kultura rozrywki* – o polskiej produkcji filmowej przeznaczonej dla szerokiej widowni na XIV Ogólnopolskim Seminarium Filmowym DKF w Żywcu zatytułowanym „Modele rozrywki w filmie i telewizji”.

Występuje w epizodycznej roli reżysera teatralnego w filmie Janusza Majewskiego *Zbrodniarz, który ukradł zbrodnię*. Premiera 7 X 1969.

Publikuje recenzje, felietony, głosy w dyskusji o filmie na łamach „Kierunków”, „Kina”, „Filmu”, „Życia Warszawy”.

1970

W marcu przewodniczy jury w II konkursie na najlepszą prelekcję filmową w DKF-ach środowiska studenckiego stolicy. Konkurs zorganizowany przez Sekcję Filmową Komisji Kultury przy Radzie Okręgowej ZSP w Warszawie.

25 i 27 września wygłasza referat i prowadzi dyskusję na Ogólnopolskim Seminarium DKF w Żywcu „Modele rozrywki w filmie i telewizji”.

Publikuje wypowiedzi na łamach „Kina”, „Filmu”, „Widnokągu”, m.in. *Drogi i bezdroża awangardy*; *Film w kasecie – kino w domu*.

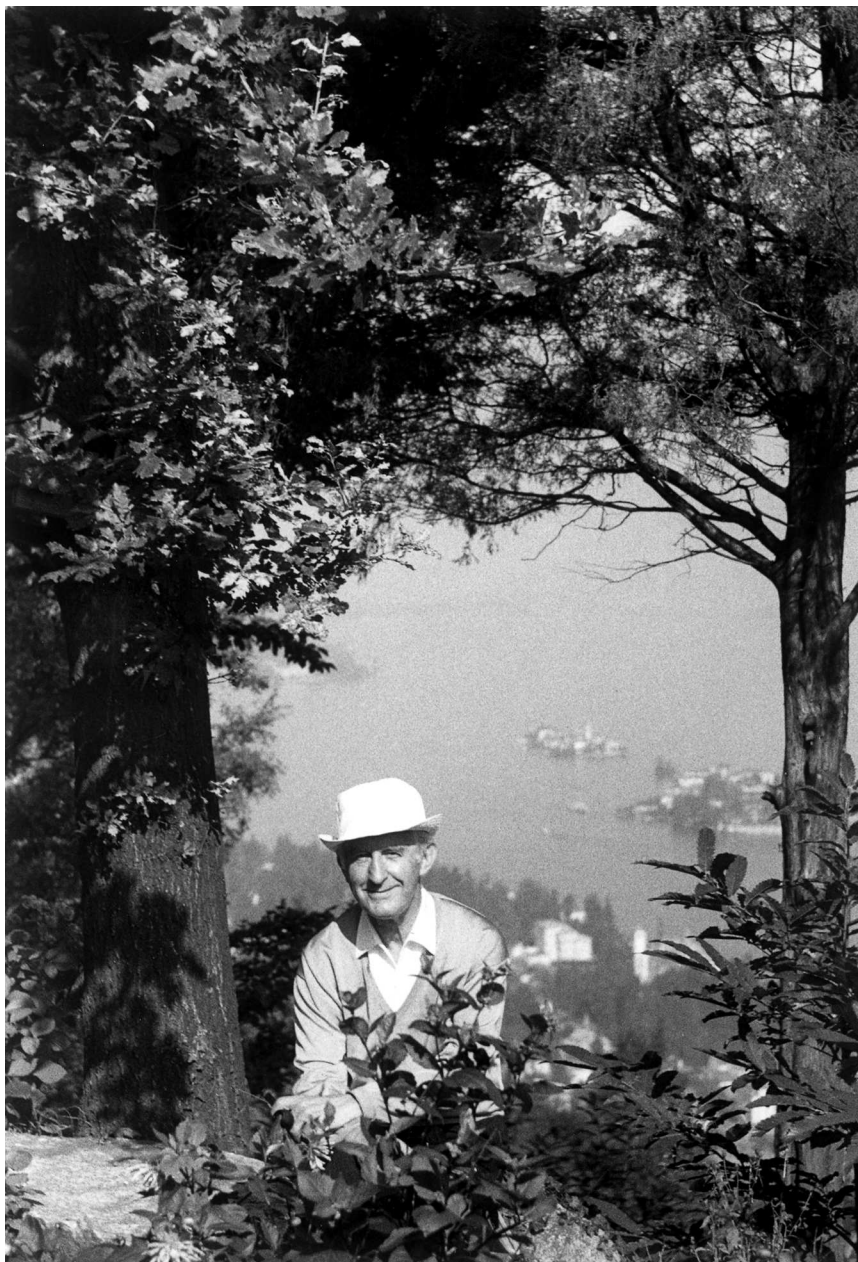
7 października przywieziony zostaje na pogotowie z podejrzeniem zawału serca.

W październiku mimo choroby i nieobecności na Zjeździe Międzynarodowej Federacji Klubów Filmowych (FICC) w Casablance członkowie Federacji powierzają Bohdziewiczowi dalsze kierownictwo tej organizacji.

20 października 1970 roku w Warszawie, o 7.15 Antoni Bohdziewicz umiera na zawał serca. Zostaje pochowany na Cmentarzu Wojskowym w Warszawie, kwatera 19B-5-19.

Na łamach „Ekranu” ukazuje się pośmiertne (niepodpisane) wspomnienie o Antonim Bohdziewicz. Nekrolog i depesze kondolencyjne zamieszcza „Kultura Filmowa”. Wspomnienia pośmiertne ukazują się na łamach „Kierunków”, „RTV”, „Filmu”.

Dyskusyjny Klub Filmowy „Ekran” w Żywcu przyjmuje imię Profesora Antoniego Bohdziewicza.

Stresa nad jeziorem Como we Włoszech, 1968 (fot. Anna B. Bohdziewicz)

ANTONIEGO BOHDZIEWICZA ŻYCIE I SPRAWY

1971

Pięć miesięcy po śmierci Bohdziewicza na łamach „Kina”, ukazuje się przewrotny wywiad Bohdziewicza, który przeprowadził sam ze sobą na temat *Rejsu Piwowskiego*. Film powstał w kierowanym wówczas przez niego zespole „Tor”.

1980

Na łamach „Kina” w dziesiątą rocznicę śmierci Bohdziewicza ukazuje się wspomnienie Danuty Stambórskiej.

1987

W PWSFTviT w Łodzi nadanie auli im. Antoniego Bohdziewicza.

1993

Ukazuje się książka Antoniego Bohdziewicza *W warsztacie filmowca* w redakcji naukowej, ze wstępem i komentarzem Jolanty Lemann.

1999

1 marca w Krakowie odsłonięcie tablicy pamiątkowej na ulicy Józefitów 16: *W tym domu w latach 1945-1950 działały zasłużone dla kultury polskiej Warsztat Filmowy Młodych Antoniego Bohdziewicza i Krakowski Oddział Instytutu Filmowego w Łodzi.*

MAŁGORZATA HENDRYKOWSKA

Źródła:

Archiwum prywatne Antoniego Bohdziewicza w posiadaniu córki reżysera Anny Beaty Bohdziewicz A. Bohdziewicz, *W warsztacie filmowca*. Redakcja naukowa, komentarz i przypisy J. Lemann. Łódź 1993.

B. Armatys, L. Armatys, W. Stradomski, *Historia Filmu Polskiego* T.II. Warszawa 1988.

T. Byrski, *Teatr-radio*. Warszawa 1976.

Historia filmu polskiego. T. III. Pod red. J. Toeplitza. Warszawa 1974.

B. Hollender, Z. Turowska, *Zespół „Tor”*. Warszawa 2000.

S. Kaszyński, *Teatr łódzki w latach 1945-1962*. Łódź 1970.

K. Krubski, M. Miller, Z. Turowska, W. Wiśniewski, *Filmówka. Powieść o łódzkiej szkole filmowej*. Warszawa, bez daty wydania.

M. J. Kwiatkowski, *Tu Polskie Radio* Warszawa. Warszawa 1980.

Łeksykon polskich filmów fabularnych. Pod red. J. Słodowskiego. Warszawa 1997.

T. Lubelski, *Strategie autorskie w polskim filmie fabularnym lat 1945-1961*. Kraków 1992.

Z. Osiński, *Nazywał nas bratnim teatrem*. Warszawa 2005.

S. Ozimek, *Film polski w wojennej potrzebie*. Warszawa 1974.

Prafilmówka krakowska 1945-1947. Nauczyciele, słuchacze, filmy. Redakcja i opracowanie układu J. Albrecht. Kraków 1998.

70 lat Polskiego Radia 1925-1995. Pod red. B. Górak Czerskiej i S. Jędrzejewskiego. Wyd. Tenten. Bez daty wydania.

E. Zajiček, *Poza ekranem. Kinematografia polska 1918-1991*. Warszawa 1992.

Roczniki: „Anteny”, „Biuletynu Polskiej Federacji Dyskusyjnych Klubów Filmowych 1963, biuletynu „Film – Krytyka – Dyskusje”, „Ekranu”, „Filmu”, Filmu na Świecie”, „Kina”, „Kultury Filmowej”, „Kwartalnika Filmowego”, „Pionu”, „Studiów Filmoznawczych”, „Życia Sztuki”.

Film dokumentalny: *Cękański, Bohdziewicz, Munk*, reż. Władysław Wasilewski (1978).